

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

**גדלות בשנים
זבסימנים**

- תלו -

נמסר בש"ק פ' תולדות ה'תשע"ו

בש"ק פרשת ויצא יחל השיעור אי"ה בשעה 9:00 בליל שבת ויהיה בענין:

חיוב השומרים

בברכת שבת שלום

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמותי עיצוב גרפי": timnal@zahav.net.il

דין גדלות בשנים ובסימנים

הגדלות תלויה בסימנים בלבד, אלא שעד שלא עברו י"ב לנקבה וי"ג לזכר, אין השערות מהוים סימן מפני שאומרים 'שומא' בעלמא היא (נדה מו), וכשמלאו השנים שוב אין אומרים 'שומא' והרי סימני גדלות לפנינו. ואילו לדעת הרמב"ם השנים עצמן מהוות גדלות.

בזוה פירש שלדעת התוס' (ביבמות יב:) ועוד הרבה ראשונים, מה שאמר רב ספרא (שם) 'בנים הרי הם כסימנים' היינו אפילו לפני זמן י"ב, כי בלידה אין שייך לומר 'שומא' כמוכן, והרי לפנינו 'סימנים' הקובעים גדלות אף בלא שנים [וכן בבן, מבואר בחדושי הר"ן בסנהדרין (טט.) שמשנה הליד 'על דרך הזרות' - בנים הרי הם כסימנים]. אבל לדעת הרמב"ם (אישות בט) אין אומרים בנים בלא שנים, וא"כ אף שהבנים כסימנים הלא אין די בסימנים להוות גדלות אלא צריך שימלאו לה י"ב שנה.

ופירש בזוה מחלוקת נוספת בין התוס' והרמב"ם, במה שאמרו (בנדה מה:) במופלא הסמוך לאיש שנדרו נדר, כל שבדקוהו שיודע לשם מי נדר; להתוס' גדר 'סמוך לאיש' הוא שנה קודם הבאת סימנים [ובסתמא מניחים שיביא סימנים בהיותו בן י"ג, כדין חזקה דרבא, הלכך מ"ב שנה נדריו נבדקים. ובבת - מ"א שנה]. ואילו להרמב"ם (פ"א מהל' נדרים) 'סמוך לאיש' היינו מהיותו בן י"ב, ואין חילוק מתי יביא הסימנים. ומאז היותו בן י"ג שנים, אעפ"י שאמר איני יודע לשם מי נדרתי נדריו נדרים אפילו לא הביא שתי שערות (כמפורש ברמב"ם שם בהלכות ג ד) - כי לשיטתו השנים עצמן גם כן מהוות גדלות.

עתה, בשלמא להרמב"ם ניחא שנקט התנא 'בן י"ג למצוות' כי גם השנים גורמים לחיוב [ולא הזכיר התנא סימנים כי לא איירי אלא בסדר הגילאים בחיי האדם], אבל להתוס' קשה מדוע הניח התנא את הדבר העיקרי דהיינו סימני גדלות, ונקט את השנים שאינן מהוות גדלות כלל - אלא מפני שמבחינה מעשית בהגיע לגיל י"ג סומכים על חזקה דרבא לחיוב מצוות.

וי"ש להבין את שיטת הרמב"ם כפי שהעמידה הגר"ח והגר"ז, מהו גדר הדבר ומה טעם להצריך בכל התורה שני דברים לגדלות, שנים וסימנים, ואילו לנדרים די בשנים בלבד להיות נדרו נדר מדאורייתא.

ב בסוגיא בנדה (מה:), על הא דתנן בת שתיים עשרה שנה ויום אחד נדרה קיימין, והבן בן י"ג שנה, אמרו: אלו דברי רבי, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר היפוך הדברים. ופירש רב חסדא טעמא דרבי דכתיב ויבן ה' אלקים את הצלע - מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש. וטעמא דר"ש בן אלעזר, אמר רב שמואל בר רב יצחק: מתוך שהתינוק מצוי בבית רבו נכנסת בו ערמומית תחלה [ואפילו אין לו רב - רגיל לצאת ולבא ומתפקח יותר (תוס'). ואפילו אין רגיל כלל - אין תולדתו משתנית מאבותיו ואבות אבותיו. תורא"ש].

ד ויש לדקדק בלשון הרמב"ם (אישות בא), שהבאת שערות בתוך הזמן אינם אלא כשומא. דלשיטתו הדין מחשיבם כשומא ואינם שומא ממש, דמשום שהדין מצריך מנין שנים הרי הם קטנים ודינם את השערות בשומא [אפילו נשארו לאחר י"ג].

א ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים. פרש"י עפ"י המדרש (ב"ר סג,): כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"ז. ובמדרש הוסיפו: א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה. מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה. וכתב הרא"ש (בתשובה טז) שהלכה למשה מסיני היא זו שמבין י"ג שנה בר עונשין הוא, ובכלל השיעורין הן, ששיעור וקצבה לכל דבר נתן למשה בעל פה. [אמנם המפרש בנוזר (כט): הביא לכך מקור, שלא מצינו בכל התורה שיהא קרוי 'איש' בפחות מבן י"ג אבל בבן י"ג מצינו, בשמעון ולוי שנאמר בהם 'איש חרבו' וגמירי שהיו אז בני י"ג שנה והרוצה לחשוב יצא ויחשוב. וכ"כ רש"י באבות (הכא), ופירש החשבון". ואולם אף לפי זה עיקר הדבר הוא מהלכה למשה מסיני וכדברי הרא"ש, והטעמים מהכתוב - אסמכתא בעלמא].

וי"ש לדקדק מדוע תלה המדרש דבר זה בשנים בלבד ולא בסימני גדלות, והלא הגדלות תלויה בהבאת סימנים.

ונראה מזה סיוע לדברי הבאור-הלכה (לז"ה ו"א) שבהגיע הנער ל"ג שנים נפטר האב ממצות חינוך אפילו אין ידוע אם הביא הבן סימנים, שלענין דין חינוך דרבנן סומכים על חזקה דרבא (בנדה מו). שהביא שתי שערות, ודלא כהפמ"ג שם שצדד בדעת השו"ע שכל זמן שאין ידוע אם הביא סימנים, חייב האב בחינוך בנו אפילו מלאו לבן י"ג. והרי מפשט המדרש משמע שמושעה שהגיע הבן ל"ג שנים כבר נפטר האב מההיטפלות לבנו, אף כשאין ידוע אם הביא סימנים.

ונקט הבאה"ל כמגון אברהם (רכה סק"ה) בפירוש ברכת 'ברוך שפטרני שמברך האב כמלאות י"ג שנה לבנו, שהאב נפטר מעונש עקב חטאי בנו, מפני שמעתה אינו מחויב במצות חינוך. ואכן כן מורה ריהטת המדרש [דלא כפירוש הלבוש שם שפירש להפך, שעד עתה נענש הבן בעון האב ומכאן ואילך נפטר הבן], שעד י"ג חייב האב ליטפל בבנו ומכאן ואילך אומר 'ברוך שפטרני', כלומר פטרני מהחויב האמור מקודם. הרי שבמלאת י"ג שנים אפילו בלא בדיקת סימנים נפטר האב מחינוך בנו, והיינו משום שהבן כבר מחויב בעצמו במצוות משום חזקה שהביא סימני גדלות. ומסקנת הגמרא (בנדה שם) שאפילו נבדק ולא נמצאו סימנים, חוששים שמא היו ונשרו.

במו כן יש לדייק בפשט לשון המשנה באבות (הכא) 'בן י"ג למצוות' - מדוע תלה התנא בשנים ולא בסימנים.

והנה הגר"ח (מובא בחדושי הגרי"ז תמורה ב:) הראה שנחלקו הראשונים בעיקר דין שנים וסימנים, שלדעת התוס'

א ומקור הדבר בפסיקתא זוטרת, מדרש שוחר טוב ושכל טוב פ"ר וישלח. וע"ע בהערה בסוף השיעור.

ב ברש"י שם משמע שההלכה נאמרה על הבאת שתי שערות ואילו מנין השנים שיעור חכמים הוא לזמן הבאת שערות. וזה מתאים עם דעת התוס' שבסמוך. ובהו"ב מובן מה שמדברי התוס' ותורא"ש בסנהדרין סט משמע שבדורות ראשונים שהיו ממהרים להביא שערות מוקדם, גם שיעור גדלות לענין מצוות ומשפטים היה קודם יג. וצריך לדחוק שזה שכתב הרא"ש עצמו שהוא הלמ"מ, עיקר הכוונה לסימני גדלות אבל הגיל עלול להשתנות לפי הזמנים. ובשו"ת מהרי"ל (נא) מבואר שההלכה נאמרה על השנים ולא על הסימנים. ומשמע מדבריו שאפילו בדורות הראשונים שילדו קודם, לא נעשו כרי מצוה אלא כ"ג.

ג וכ"כ מהרי"ל בתשובה נא.

הבית-מאיר (אה"ע ז, יג) צדד לומר (עפ"י הרמ"א יו"ד א, ה") שמשגהיע הנער לי"ג שנים נאמן להעיד על איסורים וכן לעדות אשה, אעפ"י שלא הביא סימנים. והיינו משום שאין צריך 'איש' באלו אלא די בבר דעת, והרי לענין דעת הוא כגדול כדברי האו"ש.

והרי"ד בספר המכריע (ל) הביא דעת רב נחשון גאון שנראה לכאורה מפשט דבריו שקטן שהגיע לי"ג ממכרו מכר אעפ"י שלא הביא שתי שערות. והרי"ד תמה על כך הלא דינו כקטן לכל דבריו. ולפי האמור יש מקום ליישב דבריו המחודשים של רב נחשון, אם ננקוט שהקטן שייך בעצם לתורת קנינים אלא שחסר לו גמירות דעת, וכבר דנו בזה בענין מחלוקת רש"י ותוס' בקדושין (ט) אם יש אישות לקטן, במקום שאין צריך דעת כגון ביבום. ואם כן כיון שהגיע לכל שנים, יש מקום לחדש שממכרו מכר מפני שהגיע לכלל דעת של גדול.

אך מה נעשה שדברי כל הראשונים מורים, כפי המקובל, שמחלוקת רבי ורבי שמעון בן אלעזר אמורה בכל התורה (עתוס' בנדה שם שדנו להוכיח שהלכה כרבי מנמה סוגיות) ולא רק בנדרים כדברי האו"ש. גם מבואר בגמרא שם שלא רב חסדא לבדו פירש כן בטעמיהם אלא גם רב שמואל בר יצחק. הרי פשטות הדברים שאין הדבר תלוי בשיטת רב חסדא שקטן מוליד.

ועוד קשה מדברי החת"ס (יו"ד ש"י) שבבן נח שלא נאמרו בו שיעורים (כדברי הרמב"ם בהל' מלכים טז), דין גדלות לענין חיוב ועונש נקבע לפי מצב שכלו, אם רואים שדעתו שלמה הריהו כגדול ואם לאו - כקטן. ונקטוהו האחרונים לדינא. וכן נקט האור-שמש עצמו (בהל' איסור"ב פ"ג). הרי נראה דתבר לגזיזה, כי מזה נראה שדין גדלות בכל דיני התורה היינו גדלות הדעת ולא גדלות הגוף, שדוחק גדול לומר דבבן נח שלא נאמרה בו הלכה, דין הגדלות שונה ביסודו ובמהותו שאינו תלוי בגוף אלא בגדלות בדעת, אלא נראה שיסוד דין גדלות שוה בכלם אלא שבישראל נקבע השיעור ובב"נ לא נקבע. ואם כן הרי הדברים מורים שבעצם דין גדלות בכל התורה שייך לגדלות הדעת, כפשט הסוגיא בנדה שמקשרת את מצב הבינה והפיקחות לדין גדלות. אלא שלפי זה חוזרת הקושיא הראשונה למקומה, מה נשתנה דין נדרים התלוי בשנים בלבד (להרמב"ם), וכן לענין גיל הדיין (להסמ"ע) ועדות איסורין (לבית מאיר) ומכירה (לרב נחשון גאון), משאר דיני התורה התלויים בשנים ובסימנים.

ג יש לחקור בגדר דין הבאת שנים וסימנים, האם הם עצמם הגדלות או אינם אלא בגדר 'סימן' לגדלות. והמהר"י"ט (בתשובה נא) האריך לכאר שאינם אלא 'סימנים' כשמים. והוכיח כאן ממה

ה דלא כהפ"ת שם שנקט בדעת הרמ"א שצריך סימני גדלות, אלא שלענין דרבנן סמכין אחזקה דרבא. ולדעת הב"מ שנאמן באיסורין בלא סימנים, הרי לדעות הראשונים שעדות על גדלות סגי בעד אחד כשידוע שהגיע לכלל שנים, (ע' קדושין ס, אה"ע קסט, זא), לא יצטרך לבדוק סימנים אלא די שיאמר לנו שהביא סימנים. אך יתכן דהיינו דוקא לענין איסורים אבל לדבר שבערוה וכד' לא יהי עדות עד אחד ועל זה אמרו דבענין בדיקה כדאיתא בב"ב קנו.

1 ע"ע בשיעור יג אות ג ובשיעור כג אות ה.

2 ע' שו"ת מהרי"א יו"ד סא; מנחת שלמה לד.

ח וכן ציינו לרש"י (שבועות (מב). אין נתינת קטן כלום - דהא איש כתיב, והחרש והשומה קטנים הם בלא דעת. פשטא דמלתא שחסרון דעת הוא גדר מיעוט קטן.

ובספר אור שמח (נדרים יא, ד) עמד על סוגיא זו: 'והנני לגלות אשר עם לבבי מהגמרא קאמר טעמא דרבי ורשב"א דטעמא דרבי מקרא דבינה יתירה נתנה בנשים וטעמא דרשב"א מתוך שמצוי בבית הספר. ויפלא מאד בעיני כל מעיין דפליגי אם י"ג נעשה גדול או י"ב, וכן בנקיבה - דבר שכל גופי תורה תלוין בו, מלקות ומיתה וקרבן קדושין וחליצה גיטין וכיו"ב, בענינים התלויים בהמצאות אנושית והשתדלות בליולך לבית הספר, הלא כל בקי בתלמוד יודע דקטן ענינו מה שאינו מוליד שנאמר 'ואיש כי יזיד' (ע' סנהדרין סח), וקטנה ענינה מה שאינה יולדת, ובנים הן כסימנים, ועיין מש"כ הר"י בתוס' פ"ק דיבמות: וידוע לחכמי הטבע כי הנקיבה לרוב הליחות שבה נגמרו ענינה קודם מה שראוי לביאה, וכן גדלותה. והביא זה הראב"ע בפירושו וכו' וא"כ אטו פליגי בטבע ההולדה וכו'.

זכתב האו"ש בשוב ענין זה: 'וידוע האמת יודע כי נצטערתי על זה. אכן דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר... ופירש שרב חסדא שפירש כאן את מחלוקתם בענין דעת ובינה, הולך לשיטתו בסנהדרין (שם) שקטן מוליד, ולפי שיטתו תלה מחלוקת התנאים בענין דעת ובינה, אבל לדין דקיי"ל קטן אינו מוליד, מתפרשת מחלוקתם רק לענין נדרים, שגילה הכתוב ב'איש כי יפלא לנדר נדר' שהיודע להפלות נדריו נדרים אפילו הוא סמוך לאיש, אם כן הדבר תלוי בבינת הלב. וסבר רבי שבנקבה שבינה יתירה יש בה, גדלותה לענין נדרים מקדימה שנה מהבן, הן לענין שנדריה נבדקים ב'סמוך', הן לענין שנדריה נדרים בלא בדיקה כשהגיעה לכלל י"ב. ור"ש בן אלעזר סבר להפך. ואולם לענין כל דינים שבתורה הכל מודים שגדלות הגוף היא הקובעת, וזו הרי מקדימה בקטנה מבבן לדברי הכל, ולא נחלק רשב"א על כך, הלכך לכל דיני התורה מלבד נדרים, קטנה בת י"ב וקטן בן י"ג נעשים גדולים לכו"ע.

עייין שם בכל דבריו המאירים והמשמחים של רבנו האור-שמש. ובדבריו למדנו טעם בדברי הרמב"ם לכך שבנדרים די בגדלות בשנים, כי הקובע בזה הוא דעת ובינה, בניגוד לשאר הלכות שבתורה שהקובע בהן הוא גדלות הגוף ולא גדלות הדעת, לכך צריך גם סימני הגוף.

גם זכינו בדבריו לכאר כמה סתומות בדברי הפוסקים; הסמ"ע (בחו"מ ז) פירש הדעה המובאת בשו"ע שם שמבן י"ג שנה כשר לדון אפילו לא הביא שתי שערות, דדוקא גבי עדות דכתיב 'ועמדו שני האנשים', בעינן סימני גדלות, משא"כ לדיין דלא כתיב 'איש'. ומ"מ פחות מבן י"ג אין לו 'שם גדלות כלל' לכך פסול. ואם כי התומים ושאר אחרונים פקפקו בדין זה (ע"ש בפ"ת), אך כן מורה פשט לשון הטש"ע. וטעם הדבר דלדיין בעינן 'שם גדלות' הגם שאינו 'גדול' בכל התורה - מתבאר לפי האור-שמש, שבכל מקום שנאמר 'איש' צריך גדלות הגוף דוקא, אבל בדיין אין צריך 'איש' רק צריך דעת של גדול, ודבר זה תלוי בשנים בלבד ולא בסימנים, וכדברי הרמב"ם לענין נדרים.

והרי אילו היו השערות עצמן ממרכיבי הגדלות, אין מקום לילך בזה אחר חזקה דרבא, כי מה נפשך, שערות ממש ליכא בסרים ומדוע ייעשה גדול משנת י"ג [וכטענת מהר"ט סרים יוכיח שנעשה גדול בלא סימנים, הרי שאין הסימנים סיבה גורמת לגדלות], מה תאמר שבסרים שאין שערותיו צומחות ישנה הלכה מיוחדת שא"צ סימני הגוף, א"כ מדוע לא יעשה גדול אף מקודם לכן למ"ד תוך הזמן כלאחר הזמן. [ואכן בדעת הרמב"ן יש לפרש שנקט שהסימנים הם בגדר 'סיבה' לגדלות, ובסרים ישנו דין מיוחד שא"צ סימנים ועל כן נעשה גדול כבר מ"ב. אמנם יש מקום לבאר שיטתו בדרכים נוספות]. אלא משמע שנקט שהשערות הנם 'סימן' לגדלות ולפיכך סרים שאין לו סימן זה, דנים אותו כגדול למפרע משנת י"ג כדין כל אדם משום חזקה דרבא, כי אילו היה כשאר כל האדם, יש להניח שהיה מביא שערות באותה שעה, הלכך די בזה וא"צ שערות בפועל. והמודקדק בלשון רש"י יראה שכוונתו גם כן לדברי הריטב"א.

עוד יש לשאול לפי"ז שאלה מחודשת, הנוגעת ליסוד הענין. אמרין ביבמות (יב): בהא דאי אתה מוצא יולדת ממאנת, אמר רב ספרא: בנים הרי הם כסימנים, הלכך אם ילדה בקטנותה - הרי גדולה היא ואינה ממאנת. רב זביד אמר: אין בנים בלא סימנים. ומבואר בחזו"א (קלד לדה יב: ובסי' קיגיא) עפ"י הרמב"ן והריטב"א דלדינא אין נפקא מינה בין רב ספרא לרב זביד [ודלא כהב"ש שנקט כהראשונים דלר"ז אין זה סימן בהחלט]. והשתא קשה טובא, כיון שדנים את סימני הגוף כ'סימן' לגדלות, לא הגדלות עצמה, א"כ מה נשתנו דברי רב זביד מרב ספרא, הלא גם לרב ספרא שהבנים עצמם מהווים סימנים, אין הם אלא 'סימן' לגדלות, וא"כ לרב זביד שהבנים מהווים סימן לקיומם של סימנים, הרי ממילא גם הם סימן לגדלות, שהרי אין כל משמעות לסימן על דבר מסוים או לסימן על סימן לאותו דבר, סו"ס זה עצמו גם כן מהוה סימן וא"כ הלא דברי רב זביד הם הם דברי רב ספרא".

ועוד יש להוסיף להקשות מדברי הריטב"א הנוספים (בנדה מו.) דלמ"ד תוך הזמן כלאחר הזמן, אף שנשארו הסימנים לאחר י"ג, אינו נעשה גדול למפרע אלא משגיע לשני גדלות. הרי משמע דבעינן נמי שנים לעצם הגדלות, והרי הריטב"א (ביבמות יב) נקט כהתוס' שבנים הרי הם כסימנים אפילו קודם הזמן].

ד ויש לבאר הענין עפ"י דברי הגר"ח (אישות ב,ט) בבאור שיטת הרמב"ם הנ"ל שבנים הרי הם כסימנים רק משעת לידה ואילך. והקשה הנמוקי-יוסף מהסוגיא בכתובות (לח) דמבואר בגמ' שאין אפשרות של נערה יולדת כיון שהעיבור יותר משישה חדשים נמצא

ט אין מובן מה מקור הדבר שישתנה הסרים מכל אדם שגדלותו נעשית ב"ב שנים, ולמה יגרע כל אדם ממנו. ואין לומר משום שהעדר הסימנים מהוה ריעותא בגדלותו [משא"כ בסרים], שהרי אף כשא"א לבדוק אין חוששים לו לאחר י"ב שמוא הביא סימנים. ועכ"פ בדעת הריטב"א י"ל שאפילו אם הסימנים מהווים את הגדלות, סרים שאין לו סימנים גדלות נקבעת בשנים בלבד [יתכן שדנים את העדר צמיחת השערות כדבר חיצוני המונעם. ויתכן דסוגי בשנים בלבד אף בכל אדם אלא שיש ריעותא כשאין מביא סימנים]. ודוקא י"ג שנה. ולעולם אין טעמו משום הסתמכות על חזקה דרבא.

י ונראה לפי ספרא זו שגם אילו ישנו דבר חיצוני המונע את צמיחת השערות, כגון מחלה בעור וכד', אם ילדה בנים דינה כגדולה אף לרב זביד כיון שסו"ס יש כאן סימן לשערות שהם עצמם אינם אלא סימן, וא"כ אין צריך שיהיו השערות בפועל.

יא אף אם ניטא דליכא נפקותא לדינא י"ל שלרב ספרא יתכן בנים בלא שערות ולרב זביד לא יתכן, ובהתאם לכך כל אחד השתמש בכיטוי אחר לאותו דבר, ולעולם לא פליגי.

שמצינו גדלות בשנים בלא סימנים כגון בסרים ובאיילונות. וכן מצינו סימנים בלא שנים - בדורות הראשונים (כדאמרין בסנהדרין סח). ופעמים אין צריך לא זה ולא זה - בבת שילדה דקיי"ל בנים הרי הם כסימנים. והרי אילו היו השנים והשערות מהווים את הגדלות עצמה, הרי לא יתכן גדלות בלעדס - אלא ודאי אין אלו אלא סימנים לגדלות. והשוה זאת לסימני טהרה בבהמות ובעופות שאינם מהווים את הטהרה אלא סימנים בעלמא, שהרי פרה שילדה כמין טמאה, הולד טהור אעפ"י שאין בו סימנים מאחר וידענו שהוא מין טהור. ומכח זה דחה את סברת האומר אודות קידושי יתומה קטנה שיש לצרף בה 'ספק ספקא'; שמוא הביאה סימנים שמוא לא הביאה, ואת"ל הביאה, שמוא לא באה לכלל שנים - הא ליתא, שהואיל והן השנים הן הסימנים אינן עיקר הגדלות א"כ הספק אינו אלא אחד, האם היא גדולה או קטנה, ואין מקום להרבות ספקות מצד הסימנים. הא למה זה דומה, לספק על טהרת העוף, וכי נימא לעשות כמה ספקות שמוא יש לו אצבע יתירה, ושמוא יש לו זפק ושמוא קוקרבנו נקלף, שהרי העוף ניתר בסימן טהרה אחד - הא ודאי ליתא, כי אין כאן אלא ספק מין טמא ספק מין טהור אלא שיש לנו שלשה דרכים לידע הדבר אבל בעיקרו הספק אחד הוא.

ואולם בשיטת"ק ב"ב (נו) הביא משיטה לא נודעה למי שסימני גדלות הם גורמים המהווים את הגדלות ולא רק בגדר 'סימן'. בזה יצא לחלק לענין דין דבר ולא חצי דבר בין עדות על סימני גדלות לעדות שני חזקה שאינן אלא סימן על בעלות ואילו סימני הגוף הם הם הגדלות.

והנה אם נקוט כפשטות הסוגיא בנדה שעיקר דין הגדלות הוא גדלות הדעת, ודאי השנים וסימני הגוף אינם אלא 'סימן' לגדלות, שהרי הגדלות בעצמה היא גדלות הדעת. ואולם אם הגדלות גדרה גדלות הגוף כהבנת האור-שמח, יש מקום לסברת השיטה לדון אותם כגדלות עצמה.

וי"ש להוכיח (וכבר נגע בזה בחדושי ר' ראובן בסוגיא דיבמות יב) מדברי הריטב"א ביבמות (פ) שהשערות אינן אלא בגדר 'סימנים' לגדלות, שפירש מה שאמרו שם במי שנולדו לו סימני סרים בן י"ח לדברי רב נעשה סרים למפרע מהיותו בן י"ב, דהיינו בנקבה [שלא כפי פשט לשון הגמרא דמירי בזכר] אבל בזכר אינו גדול אלא מבן י"ג. וכתב לדחות דברי המפרש [הוא הרמב"ן] שמדובר בזכר וכמאן דאמר (בנדה מה): תוך הזמן כלאחר הזמן כלומר הסימנים שבתוך השנה הי"ג נידונים כסימני גדלות ולפיכך הסרים שאין לו שערות דנים אותו כגדול כבר מ"ב שנים, כאילו הביא אז שערות. ודחה זאת שאין אומרים תוך הזמן כלאחר הזמן אלא כשהביא שתי שערות ממש שהרי מיהר להביא קודם לכל אדם, אבל בסרים דינו לדנו כגדול מזמן רוב התינוקות, מ"ג ואילך. פירוש הדברים: הואיל וכאן אין לנו סימן וראיה על גדלות ע"י השערות, מעמידים אותו על חזקת רוב העולם שלאחר י"ג שנה מביאים סימנים כדברי רבא, אבל מהיכי תיתי לדנו כגדול עוד מקודם לכן. [ואכן הבית-מאיר (אה"ע קנה) הוכיח מכאן שחזקה דרבא מועילה מדאורייתא, רק מדרבנן מחמירים שלא לסמוך עליה להקל בדינים דאורייתא (ובשב שמעתתא האריך בנידון זה בשמעתא ה), שהרי מהריטב"א מבואר שבלא סימנים בפועל איננו יכולים לדנו לגדול אלא כרוב תינוקות, והיינו מטעמא דחזקה דרבא].

עצמה, כלומר היא הדבר המנכיר הפועל דין גדלות. ועל זה נחלק רב זביד לומר שהדבר המברר הוא הבאת השערות [שהוא בגוף עצמו, שלא כלידה שאינה סימן בגוף אלא מאורע], והוא זה המהווה את הגדלות. ואעפ"י שבדקנו ולא ראינו שערות, חיישינו שמא נשרו כמבואר בגמרא. וא"כ היה שם דבר המנכיר ומברר, גם אם אנו לא ידענו.

ואם נבוא להגדיר את הדברים בסגנון אחר נאמר שמדברי הגר"ח למדנו ששני ענינים יש; יש גדלות מציאותית, והיא קיימת כבר בעיבור למנות חדשי נערות כנ"ל, וכן באיילונות - מאז היותה בת י"ב, אף לשמואל^ג, ומלבד זאת יש 'דין' גדלות, שהוא תלוי בבירור הדבר לעינינו.

ודאיתנין להכי י"ל בדעת הרמב"ם שבזה חלוק דין שנים מסימנים: השנים הן הנצרכות לגדלות מצד המציאות, וכסימן לגדלות הדעת כנ"ל. ומצד זה די בשנים בלבד בלא סימנים, ואילו סימני הגוף מהווים חלות דין גדלות שהוא תלוי בדבר המנכיר והמברר^ד.

ואם כן זכינו להבין פשר 'שם גדלות' שכתב הסמ"ע על דיין שהגיע לכלל שנים בלא סימנים - כי זהו הגדלות המציאותית, ורק בדברים שנאמר בהם 'איש' צריך מצד הדין סימני גוף מלבד הגדלות המציאותית, אבל בדברים שאין צריך להם בעצם דין גדול אלא די בגדלות בדעת, סגי בגדלות המציאותית התלויה בשנים. וזהו שגילה הכתוב בנדירים שהכל תלוי בדעת ואין צריך דין גדלות [שהרי אף מופלא הסמוך לאיש נדריו נבדקים]^ה. וכן כנ"ל הכל תלוי במציאות של גדלות ולא בדין גדלות [ובהם לא נאמר כלל שיעור בשנים אלא לפי בדיקת הדעת עצמה]. וכן לענין עד אחד באיסורין לדעת הבית-מאיר, וכן במקח וממכר לדעת רבי נחשון גאון.

יב ומ"מ בעלמא מונים ששה חדשי נערות להרמב"ם (גב) משעת הבאת הסימנים ולא מאז היותה בת י"ב, ואעפ"י שהגדלות המציאותית היא בשנים, דו"ל שזה רק לענין גדלות הדעת הנוגעת לשאר כל המצוות, אבל נערות ונדרות תלויות בגדלות הגוף ואינן שייכות לדעת, וגדלות זו נעשית דוקא בהבאת סימנים. ויש להאריך בזה (מהרב שליט"א).

יג ומסתברא דדבר המנכיר תלוי בסימני הגוף, ולא בשנים שאינן בירור ודבר המוכיח בגוף עצמו. וצ"ל לפ"ז דסריס אדם הנעשה גדול בן י"ג שנה ויום אחד (כדברי הרמב"ם אישות ב"ד), הגם שאין בו דבר המנכיר ואין בו סימני סריס, דהלכה מיוחדת היא כמי שאינו בר הבאת סימנים, שהשנים בלבד קובעים גדלות כמוש"כ הגר"ח.

יד ובוה יש ליישב למאי כתיב 'איש' בנדר והלא להרמב"ם נדריו נדרים אפילו הוא קטן לכל התורה - וע"כ לומר דמ"מ קרי ליה 'איש' מפני שהוא גדול בשנים [ואתא קרא לומר ד'איש' לא בעי יודע להפלות], ואמנם בכל התורה נאמר דין גדלות נוסף אבל כאן שנתרבה אפילו מופלא העיקר תלוי בגדלות הדעת במציאות ולא בדין גדלות, ושפיר קרי ליה 'איש'.
וברבנו בחיי (וישילח) מבואר שלוי היה פחות מ"ג שנה במעשה שכם, ואעפ"כ קראו הכתוב 'איש' - הרי שתוארו זה משתנה לפי הענין המציאותי ולא הדיני. ובאותו מעשה היתה בנדרתו כאיש לכל דבר.

שהיא בוגרת בלידה. הרי משמע כדעת התוס' ושאר ראשונים שבנים הריהם כסימנים כבר משעת העיבור, שלכך בשעת הלידה כבר איננה נערה. ופירש הגר"ח שאף להרמב"ם העיבור ראוי להחשב לסימנים, אך כיון שאין מבורר הדבר עד שתלד בני קיימא, אין אומרים 'אגלאי מלתא למפרע' להחשיבה כגדולה משעת העיבור אבל מ"מ דין סימנים יש כבר בעיבור ומונים לה ששה חדשים מאותה שעה. ע"ש בדבריו העמוקים והסתומים. ונראה כוונתו עפ"י הדברים המובאים בחדושי הגר"ח על הש"ס (במקצת מן המהדורות. ואם כי שם הולך במהלך אחר, אבל מתוך הדברים מתבארת כוונתו כאן), שבדין גדלות, מלבד מה שהשערות או הבנים מהוים סימן, צריך גם שתהא גדלות מבוררת וניכרת. וזהו טעמו של שמואל (ביבמות פ) שאין אומרים בסריס אגלאי מלתא למפרע, כי סוף סוף באותה שעה לא היתה הגדלות מבוררת. [ואפשר שאף רב מודה לזה בבנים, ורק בסריס סובר דאמרינן אגלאי למפרע משום דין 'שנים' או מטעם אחר. ע"ש בחדושי הגר"ח על הרמב"ם]. ויישב בזה קושית התוס' על מה שמשמע בגמרא שם שאפילו לפי מאי דסלקא דעתין דאיכא נערות באיילונות, דוקא לרב משכחת לה שנעשית נערה ולא לשמואל. ואמאי לא, הלא משעה שתביא סימני איילונות נימא שיהיו לה ששה חדשי נערות - אלא ודאי אף לשמואל דלא אמרינן שתיעשה גדולה למפרע מ"מ סימני האיילונות מעידים שהיתה צריכה להיות גדולה למפרע וכבר נשלמו בה ששה חדשי נערות, ורק משום שלא היה הדבר מבורר באותה שעה, אין גדלות למפרע, אבל לענין חישוב נערות ובגרות מונים משעה ראשונה. זהו תורף דבריו.

הרי זכינו מדבריו לפי ההסבר האמור, שאף כי השערות הם 'סימן' לגדלות ולא הגדלות עצמה, אך הלא הם נצרכים גם לעצם התהוות הגדלות מצד מה שצריך דבר המברר ומנכיר לחלות דין גדלות. וא"כ מעתה י"ל שלעולם עיקר הגדלות היא גדלות הדעת כפשט הסוגיא בנדה, וגדלות הגוף מהווה סימן לגדלות בדעת שהרי ההתפתחות הגופנית והשכלית קשורים זב"ז, וזהו מה שמבואר בכל מקום שסימני הגוף קובעים את הגדלות, היינו בתורת כסימן לגדלות בדעת. אלא שמלבד זאת סימני הגוף מהווים גדלות מבוררת שהרי אין לנו לעמוד על גדלות הדעת בלעד, נמצא שמלבד מה שהם 'סימן' הם גם כן מהווים סיבה לדין גדלות מצד עצמם, בכך שהם הדבר המנכיר את הגדלות, שהוא תנאי בעיקר דין הגדלות.

ורב ספרא אמר שלידת בנים היא כסימנים להוות גדלות מצד

עיקרי דברים לשיעור תלו - פר' תולדות ה'תשע"ו

והמנכיר את הגדלות. (ד)

ה לידת בנים, לדברי רב ספרא היא עצמה מהוה דין גדלות, מצד היותה דבר המברר. ולדעת רב זביד אין הלידה בעצמה דבר המברר, אלא שאין לידה בלא הבאת סימנים. (ד)

ה יש לומר [בדעת הרמב"ם] שהשנים הנצרכות לקביעת גדלות, זהו רק מצד הגדלות המציאותית. ואילו סימני הגוף הם המהוים חלות דין גדלות, מצד הדבר המברר.

בכך יש לפרש מה שמצינו בכמה הלכות שהקובע לדין גדלות הוא מנין שנים בלא הבאת סימנים, כמו לענין נדרים (להרמב"ם), גיל הדיין (להסמ"ע), עדות אשה ועדות איסורין (בית מאיר), וכן לענין מקח וממכר לדעת רב נחשון גאון - כי בכל אלו אין צריך דין גדלות אלא די בגדלות המציאותית, גדלות הדעת.

ובן כבן נח הגדלות נקבעת לפי הדעת בלבד. והואיל ולא נאמרו בהם 'שיעורין', זמן הגדלות משתנה אצל כל אחד ואחד לפי שלמות דעתו, כדברי החת"ס. (ד)

ו משעה שהגיע הבן ל"ג שנים, גם אם לא נודע שהביא סימנים - נתחייב במצוות מחמת חזקה דרבא, ונפטר האב מחינוכו, ועל כן מברך 'ברוך שפטרני' באותה שעה. כן מורה פשט דברי המדרש וכדברי המשנ"ב. (א)

א דין גדלות להלכות השונות, תלוי בשנים ובסימני הגוף [ובסרים שלא הביא סימני סרים - משיגיע לרוב שבעים שנה]. ובכלל השיעורים הם, הלכה למשה מסיני (רא"ש).

לדעת התוס', הסימנים לבדם קובעים את הגדלות בעצם, אלא שעד מלאת י"ב או י"ג שנים, אין השערות סימנים אלא שומא בעלמא. ולדעת הרמב"ם גם השנים קובעים את הגדלות בעצם (עפ"י הגר"ח). (א)

ב מפשט הגמרא בנדה ומעוד מקומות נראה שהגדלות הנצרכת לענין מצוות התורה ומשפטיה, היא גדלות הדעת, וסימני הגוף מהוים 'סימן' לגדלות הדעת. (בג)

ואולם מדברי כמה ראשונים נראה שהסימנים מוגדרים כגדלות עצמה, לא רק 'סימנים' לה - שלא כדברי המהרי"ט. (ג)

ג נראה [עפ"י ד הגר"ח] שבדין גדלות נכלל שיהא דבר המברר ומנכיר את הגדלות, ולכך אין אומרים בה 'אגלאי מלתא למפרע' על הזמן שלא היה בו דבר המברר.

לפי זה סימני הגוף, מלבד מה שהם מהוים 'סימן' הרי הם מהוים בעצם את חלות דין הגדלות, מצד מה שהם הדבר המנכיר את הגדלות.

הוי אומר: שני דברים יש בגדלות, א. גדלות מציאותית, שהיא בעצם גדלות הדעת. ב. 'דין גדלות' התלוי בדבר המברר

